

דבר מלכות

חידושים וביאורים בהל' מלכים

(פרקים י"א-י"ב)

סימן א

חזרת מלכות בית דוד ושלמות משפטי התורה

לקומי שיחות חלק י"ח בלק ב

חלק א

IT'S
TIME TO
KNOW
SEIZE THE MOMENT. GAIN CLARITY IN THE
REBBE'S TEACHINGS ON MOSHACH

SUITE|302

יוצא לאור על ידי

מבצע לימוד דבר מלכות העולמי

שע"י מרכז 302

סימן א

חזרת מלכות בית דוד ושלימות משפטי התורה

דוד. וכן הוא אומר⁶ ויך את מואב וימדדם בחבל. וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר⁷ בו ומשלו מים עד ים. והיה אדום ירשה זה דוד⁸. שנאמר⁹ ותהי אדום¹⁰ לדוד לעבדים וגו'^{10*}. והיה ירשה שעיר אויביו¹¹ זה המלך המשיח שנאמר¹² ועלו מושיעים בהר ציון וגו'^{12*}.

והנה ספר היד הרי הוא ספר הלכות — בדברי הרמב"ם בהקדמתו בסופה — (ולא של דרשות על פסוקי התורה וכיוצא בזה), וצריך להבין: כדי להוכיח את ההלכה ש"כל מי שאינו מאמין בו כו'" הוא כופר "בתורה ובמשה רבינו", היה מספיק אילו היה כותב רק "אף בפרשת בלעם¹³ נאמר ושם נבא

א. כתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים¹: "וכל מי שאינו מאמין בו (במשיח) או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר² ושם ה' אלקיך את שבותך כו'". ולאחרי זה ממשיך "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו מושיע את ישראל [באחרונה³] ושם הוא אומר⁴ אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח. דרך כוכב מיעקב זה דוד. וקם שבט מישראל זה המלך⁵ המשיח. ומחץ פאתי מואב זה

(1) פרק יא ה"א.

(2) נצבים ל, ג.

(3) אבל בכתבייד הרמב"ם ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור (רומי רמ. שונציא רב. קושטא רסט. ווינציא רפד. שי (-) ברגדין). שיא (יושטיניאן)) "מיד בני עשו". "נוסח מלא בלתי מצונזר של פרק זה (פי"א) מהלכות מלכים" על פי כתבייד ודפוסים ישנים בצירוף מבוא ושינויי נוסחאות" נדפס בסוף הרמב"ם דהוצאת פרדס (ירושלים). ושם גם צילומים מכמה כתבייד דפרק זה. לקמן בפנים ובהערות צוינו (בעיקר) השינויים הנוגעים לגדון דידן.

(4) בלק כד, יזיח.

(5) כן הוא בדפוסים וכמה כתבייד הנ"ל (הערה 3)*. ויש לומר בפשטות השינוי דבענין הא' כתב "זה מלך המשיח" ולאחרי זה (שכבר ידוע) כתב "זה המלך המשיח" (ה"א הידיעה (מלפני זה)).

(*) ובדפוסים שלפנינו גם ב"וקם שבט מישראל" כתב "זה מלך המשיח" ורק בבי ענינים האחרונים כתב "זה המלך המשיח".

ובב' כתבי יד (אוקספורד 591. שטוקהולם — הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה ג) בכל הלכה זו "זה מלך". ולאידך, בב' כתבייד אחרים שם (אוקספורד 568, 610) גם באשורנו ולא קרוב כתב "זה המלך המשיח".

(6) שמואל-ב ח, ב.

(7) זכרי' ט, י.

(8) בדפוסים ורוב כתבייד הנ"ל (הערה ג) "לדוד".

(9) שמואל-ב שם, ו.

(10) בכתוב "ארם". ושם פסוק יד "ויהי כל אדום עבדים לדוד". ועל דרך זה בדברי הימים א' יח, יג. ובכתב יד שטוקהולם "עבדים לדוד". ולפי זה כנראה הכוונה לפסוק יד.

(10*) ברוב כתבייד ליתא "וגו'". וגם מזה משמע קצת שהכוונה לפסוק יד שבשמואל-ב שם, שהמשך הכתוב אין שייך לכאן. מה שאין כן בפסוק ו שם שממשיך "נושאי מנחה".

(11) בדפוסים שלפנינו "והיה ירשה וגו'". אבל כן הוא בדפוסים וכתבייד הנ"ל (הערה ג).

(12) עובדי' א, כא.

(12*) ברוב הכתבייד הנ"ל נעתק גם המשך הכתוב "לשפוט את הר עשו", ובכתבייד (אוקספורד 610) נוסף גם "והיתה גו'".

(13) וכלשונו בפירושו המשנה פרק חלק יסוד הי"ב ומי שהסתפק בו כו' כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים (ועל דרך זה הוא בתרגום ה"ר קאפאח).

במשיח (האחרון שעומד מבניו) שמושיע את ישראל [באחרונה] וכבר היינו יודעים דמיירי בפסוקי הנבואה שהתחלתם היא ". אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים" ¹⁴ —

ולמה לו להאריך בפרטי הראיות שבכתובים אלו מדובר אודות "שני המשיחים" ועל מי מרמז כל חלק מהכתוב וכו'?

אפילו אם הכוונה היא לפרש בהדיא מאיזה פסוקים מיירי, הרי היה מספיק אם היה מביא רק (את ההתחלה והסיום) — שזה נאמר בפסוקים "אראנו ולא עתה וגו'" והיה ירשה שער אויביו גו' ¹⁵.

ב. מזה שהרמב"ם מוסיף את הראיה "אף בפרשת בלעם נאמר", אף על פי שכבר הביא לפני זה ראיה על עצם הענין "שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אליך את שבותך", משמע (וכמובן מפשטות לשונו) שהכתובים מפרשת בלעם מביא הרמב"ם בעיקר לא (רק) כראיה על עצם ביאת המשיח, גאולת ישראל מהגלות, אלא (גם) ש"נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון שעומד מבניו". שמפני זה הוא מפרט ומפרש את הכתובים, איך מוכח מהם ש"נבא בשני המשיחים".

אבל הא גופא צריך ביאור:

בשלמא מה שמוסיף את הראיה מהכתובים שבפרשת בלעם על עצם הענין דמשיח, יש לומר שזהו מפני שכתוב "ושב ה' אליך את שבותך" לא נאמר ¹⁶ שזה

יהיה על ידי המשיח ¹⁷, לכן מביא גם ראיה מהמפורש בתורה שנבא על מלך המשיח, אבל מה נוגע להראיות (מן התורה) על ביאת המשיח ש"שם נבא" לא רק ב"משיח האחרון" אלא גם בדוד, "משיח הראשון"; ובפרט — באריכות לפרש כל פרטי הלשונות בהכתובים איזה מהם מדברים במלך דוד ואיזה במלך המשיח ¹⁸?

ג. לכאורה יש לומר, שהטעם שהרמב"ם מביא את הראיה גם על זה שנבא בשני המשיחים, גם "משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל כו'" — דלכאורה, מה נוגע לאמונה בביאת המשיח שגם דוד נקרא משיח כמו המלך המשיח, עד שעל שניהם אומרים "בשני המשיחים" (בה"א הידיעה) —

הוא מפני שזה נוגע לאמונה בביאת המשיח ומחזק אותה: כשנדע שענין המשיח

(17) להעיר מפרש"י סנהדרין (צט, א) ד"ה "אין להם משיח לישראל, אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו". וראה שו"ת חתם סופר יו"ד בסופו (סי' שנו). ושם: והאומר כדעת רבי הלל (שאין משיח לישראל אלא הקב"ה יגאלם) הרי הוא כופר בכלל התורה.

(18) ופשיטא שאין לומר שזהו המדרש* היחידי שמצא הרמב"ם שמפרש הכתובים האלו על מלך המשיח, ולכן הביאו כצורתו (חצי הכתוב הראשון על דוד וכו') — כי א' פשוט שאף על פי כן אין דרך הרמב"ם להעתיק כל פרטי הדברים שבמדרש, כי אם זה שנוגע לנדון דידן, ב' מצינו במדרשי חז"ל שגם חלק הראשון "דרך כוכב מיעקב" מפרשו במשיח (ראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה). דברים רבה פ"א, כ. וראה תרגום אונקלוס ותרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק. ועל דרך זה מפרש הרמב"ם על הפסוק כל הכתובים על משיח. וראה דבריו בספר הגאולה (ע' רסו — בהוצאת שעוועל) מה שהשיג על הראב"ע בלק שם שפירשו על דוד) — וראה לחם משנה לרמב"ם שם: ואולי הם מדרשים חלוקים — ג' ועוד ועיקר: הרמב"ם כאן אינו בא להביא ראיות ממדרשי חז"ל "שכל הספרים מלאים בדבר זה" (יותר מ"בדברי הנביאים" — לשון הרמב"ם שם ה"ב), כי אם מהמפורש בתורה ופשטות הכתובים.

(*) ע"ד לשון הרמב"ם הוא בבחי' בלק שם "על דרך המדרש". ועד"ז הוא במדרש הגדול עה"פ. וברמב"ן בספר הגאולה שם (מבלי הראיות של הכתובים). ועל דרך זה קצת במדרש אגדה (באבער) על הפסוק. וראה רלב"ג על הפסוק.

(14) כד, יד.

(15) ראה אגרת תימן פ"ג קרוב לסופו (מהדורת קאפח): כמו שהבטיחנו ה' בתורה באמרו אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב וכו' והיה אדם ירשה.

(16) אבל להעיר שלשון הרמב"ם הוא "העידה עליו".

והנה ידוע שגם חלוקת ההלכות שברמב"ם היא בדיוק — וצריך להבין: למה מביא הרמב"ם ראייה זו בהלכה בפני עצמה ולא בהלכה שלפניה ביחד עם שתי הראיות האחרות שמן התורה? ואם מתאים שכל ראייה תהיה כתובה בהלכה בפני עצמה, הוה ליה לכתוב גם הראיה מפרשת בלעם בהלכה בפני עצמה.

גם: למה מדייק לציין מקור הכתוב ובפרט בלשון "אף בערי מקלט הוא אומר" ולא "אף" (בפרשת שופטים²²), על דרך מה שכתוב לפני זה "בפרשת בלעם"?

ה. גם צריך להבין דיוק הלשון²³ "בשני

אינו דבר חדש, כי כבר היה "משיח הראשון הוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם", זה מוסיף תוקף באמונה שגם לעתיד יבוא משיח שמושיע את ישראל

(על דרך הוכחת חז"ל¹⁹ על תחיית המתים: "דלא הוו חיי דהרי חיי לא כל שכן");

או באופן אחר, כמו שכתוב במפרשים²⁰: מכיון שעל-דבר שני המשיחים נאמר באותה נבואה, הרי כשם שנתקיים חלק הנבואה בנוגע ל"משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם"; כן בודאי תקוים הנבואה על-דבר "משיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]".

אבל מובן שקשה לפרש שזהו כל הטעם: כי בכתובים אלו אין כוונת הרמב"ם (כפשוטו לשונו) להביא ראייה והוכחה שמלך המשיח ודאי יבוא, אלא שביאתו כתובה בתורה; ומזה ש"מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחזקה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו" —

אם כן מה נוגע לכאן ש"נבא בשני המשיחים", גם "במשיח הראשון שהוא דוד", ובפרט — לפרש את (ארבעת) הלשונות הכפולים שבכתובים אלו, שבראשונים הכוונה למשיח הראשון ובשניים — למשיח האחרון?

ד. בהמשך לזה כותב הרמב"ם, אבל בהלכה בפני עצמה: "אף בערי מקלט הוא אומר²¹ אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היי דבר זה ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתוהו".

19 סנהדרין זא, א.

20 קרית ספר לרמב"ם הלכות מלכים שם. — על דרך סיום מס' מכות.

21 שופטים יט, ח"ט.

22 שהרי בנוגע לערי מקלט ישנה עוד פרשה לפני זה (מסעי לה, ט ואילך, וראה גם פ' ואתחנן ד, מא ואילך), שמהלשון "בערי מקלט נאמר" אינו ברור מקומו בתורה (גם אם היה נאמר "בפרשת ערי מקלט").

23 עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם: א) "בפרשת בלעם", והרי אין דרכו לציין המקור, וכמו שלא כתב בהפסוק שהקדים ושם ה' אלקיך, "שהרי נאמר בפרשת אתם נצבים", ב) הלשון "ושם נבא" למאי נפקא מינה (ודוחק גדול לומר, כיון שמקדים "פרשת בלעם" צריך לבאר ד"שם נבא").

לכאורה יש לומר שהוסיף "ושם נבא", בהתאם למה שכתב לפני זה "כופר... בתורה ובמשה רבינו", על זה ש"כופר... בתורה" כתב "שהרי התורה העידה עליו כו",

* לכאורה יש לומר באופן אחר (ועל פי זה מובן הצורך להוסיף ראייה זו "אף בפרשת בלעם" על מה שכתב לפני זה "שהרי התורה העידה עליו" — דפרשת נצבים), שבזה מוכיח שמוכרח להתקיים, כי ההבטחה של תורה יתכן שלא תתקיים שמא יגרסו החסא (ברכות ד, א) מה שאין כן בנבואה שהנבואה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ז).

אבל נוסף על זה שכבר נתבאר לעיל (בפנים ס"ג) שהרמב"ם כאן לא בא להוכיח אמיתת הענין שבדודאי יהיה, כי אם איך שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, ואם כן אין נוגע הענין דנבואה — הרי החילוק בין ההבטחה דאפשר שתתבטל שמא יגרסו החסא לנבואה לטובה כו', מפרש הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה שהיינו החילוק במה שבין ה' לנביא עצמו (שבזה אפשר להיות שיגרסו החסא) לזה שיאמר ה' להבטיח לבני אדם טובה בסתם, שבזה אי אפשר שלא תתקיים ההבטחה,

ואם כן מובן שגם זה "שהתורה העידה עליו" בודאי תתקיים. ועצמי. — וראה לקו"ש חל"ד ע' 116 ובהערות שם.

המשיחים", מה זה נוגע לכאן ובמה דוקא (רק) דוד נקרא משיח?

[שהרי כשם שדוד נמשח בשמן המשיח (בקרן²⁴) ונקרא משיח ה'²⁵, כמו כן, לפני זה, נמשח שאול²⁶ (בפךכו) וגם הוא נקרא משיח ה'²⁷]

ואם הכוונה היא לבחור שני מושיעי ישראל (בראשונה ובאחרונה), לכאורה מתאים יותר משה רבינו כגואל ראשון ומשיח כגואל אחרון²⁸.

ועל זה שכופר "במשה רבינו" כתב "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא" (ולא "ואף בלעם נבא" (כבקרית ספר לרמב"ם שם)) וכוונתו לנבואת משה (וכן משמע בפירוש המשנה אבות (פ"ד מ"ד) "וכן דוד כו' ושיערו השם יתברך לנו על ידי משה רבינו והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שביארו רז"ל". ולהעיר משל"ה (בלק שסב, ב) בפירוש הגמ' (בבא בתרא יד, ב) "משה כתב ספרו ופרשת בלעם", היינו שכופר בתורה ובנבואת משה (ונקרא אפיקורוס וכופר) אף שגם תורה היא בכלל נבואת משה** (ראה רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ח**)). ועל פי זה יתורץ לכאורה גם זה שהביא הראיה מערי מקלט בהלכה בפני עצמה, כי זוהי ראייה נוספת מסבירא "ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו", ואינו שייך ל"כופר" . בתורה ובמשה רבינו. וגם מובן מה שכתב "בערי מקלט הוא אומר" ולא "בפרשת שופטים נאמר" וכיוצא בזה, להדגיש שאין זה שייך לכופר בתורה כו'.

אבל מובן שגם זה דוחק ואין כאן מקומו. וראה לקמן בפנים סעיף יא.

(24) מגילה יד, א.

(25) שמואל ב יט, כב. וראה שם כג, א.

(26) שמואל א יד, א. וכתוב זה הביא הרמב"ם (הלכות מלכים פ"א ה"ז) לענין משיחת מלך. וראה מגילה שם.

(27) שמואל א כד, ז. יא, כו, ט. יא, טז. שמואל ב א, יד, טז.

(28) להעיר משמות רבה פ"ב, ד. זהר ח"א רנג, א.

(**) ראה פירוש המשנה פרק חלק יסוד השביעי ויסוד השמיני. ולהעיר מלשון הרמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ח ה"ג. שם פ"ט סוף ה"א. ה"ד. ה"ה. נתבאר בארוכה בלקו"ש חייט ע' 177 ואילך.

(***) ברמב"ם שם: "האומר שאין התורה מעט ה' כו' אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה", אף שבזה גם מכחיש נבואתו של משה רבינו, כבשלה שלפני זה, ומשמע שתלוי במה בא להכחיש, אף שהכוףר בתורה בדרך ממילא מכחיש נבואתו של משה, לא נקרא על ידי זה אפיקורוס. ועדיין צריך עיון.

ששניהם הושיעו מגלות, משא"כ — דוד. ולהעיר שגם בנוגע למדריגתם בנבואה כתב הרמב"ם שמשיח גדול מכל הנביאים²⁹, או כדבריו בספר היד³⁰ "ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו" מה שאין כן — דוד³¹.

ו. ויובן זה בהקדם בהסברת כמה דיוקים בשתי ההלכות שלאחרי זה בהלכות מלכים שם. בהלכה ג' כתב הרמב"ם: ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו³² אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו' (כמו שמביא שם הראיה מבן כוזיבא, ומסיק) ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת ועיקר הדברים

שער הפסוקים פ' ויחי.

(29) באגרת תימן ריש פ"ד (תרגום הר"י קאפח): שהמשיח נביא גדול מאד גדול מכל הנביאים אחרי משה רבינו . . מעלותו הרי היא הרמה בדורות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו.

(30) הלכות תשובה פ"ט ה"ב.

(31) ראה מגילה שם ברש"י שהוא נביא וכן סוטה מח, ריש ע"ב. וקשה מזהר ח"ב קנד, א (וראה ניצוצי זוהר שם). וראה שער רוח הקדש בתחלתו. ובכמה מקומות דודו ושלמה (תהלים ומשלי – כתובים – דלא כסוטה שם) – מלכות רוח הקדש ולא נבואה נצח הוד. ואין כאן מקומו. במורה נבוכים ח"ב פמ"ה (המעלה השנייה) כתב: דוד ושלמה ודניאל הם מן הסוג הזה ואינם מסוג ישעי' וירמי' . . ודומיהם לפי שאלו . . לא דברו . . כי אם ברוח הקדש. בפירוש המשנה אבות (פ"ד מ"ד) "וכן דוד כו' והוא נביא" (להעיר דשם בא בהמשך "ויש לך ללמוד ממשה רבינו כו'"), אבל בפשטות משם אין ראייה כי אינו מדבר במדריגת ומעלות הנבואה, כי אם על-דבר ענווה כו' ואינו נוגע החילוקי מדריגות דנבואה ורוח הקדש.

בשמונה פרקים (פ"ז): וכן דוד המלך ע"ה נביא אמר כו'. ושם בא לבאר מאמר רז"ל "אין הנבואה* שורה אלא על חכם גבור ועשיר" . ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות" ומביא דוגמא משלמה דוד, אליהו שמואל יעקב. (32) בדפוסים וכתבייד רמב"ם הנ"ל (הערה ג) "שהטפשים אומרים".

(32*) בכמה כתבייד (הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה ג): אין חוקיה ומשפטיה משתנים (משתנות).

(*) כן הוא בפירוש המשנה שלפנינו ובתרגום הר"י קאפח. בגמ' שבת (צב, א) "אין השכינה שורה". ובנדרים (לח, א) "אין הקב"ה משרה שכנינו".

אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכופ כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו) ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן³⁷ את העולם כו'.

וצריך להבין: למה אין הרמב"ם מזכיר כאן (וגם לא בכל הפרק) את המעלות הגדולות בהן מתארים את המלך המשיח, וכמו שכתב הרמב"ם בעצמו במקום אחר בספר היד "בעל חכמה יהיה יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו" (וכנ"ל סוף סעיף ה).

ח. ויש לומר הביאור בכל זה, בהקדים מה שהרמב"ם סידר את הלכות מלכים (ומלחמותיהם)³⁸, או ומלחמות^{38*} בסיום וסוף ספרו היד – דלכאורה, לפי סדר הזמנים, כמו שכתב הרמב"ם בתחילת הלכות מלכים "שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות בית הבחירה" – הוה ליה לסדר הלכות מלכים הרבה לפני זה בספר³⁹?

(37) כן הוא בדפוסים שלפנינו. אבל בכתבייד ודפוסים הנ"ל (בהערה ג) בא כאן קטע שנשמט "ואם לא הצליח כו'", והתיבות "ויתקן את העולם כו'" הן באמצע דבריו שם, "וכל הדברים האלו (של ישוע הנוצרי) ושל זה הישמעאלי. . . אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'". וראה שם בסיום לשונו. וראה לקמן בפנים סעיף טז. (38) זהו השם המלא – כבהקדמת הרמב"ם (וב"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") ובהקדמת בספר שופטים והלכות מלכים.

(38*) כן הוא בדפוס רומי הנ"ל. ווינציאה רפד. שי. בהקדמת דספר שופטים והלכות מלכים*. ובכתבייד התימנים שם. וכן הוא שם (ובכמה כתבייד) בהקדמת הרמב"ם בסופה בההלכות דספר שופטים והלכות מלכים – ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד). ושם נסמן. (39) בהקדמת הרמב"ם לספר שופטים "לפי שדיניו

ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה^{32*} לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן [וכל³³ המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורס].

מזה שבהמשך ההלכה על-דבר המלך המשיח מסיים הרמב"ם "ועיקר . . . שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם כו'" משמע לכאורה, שהאומר שמשיח צריך לעשות אותות או מופתים או לחדש דברים בעולם, הרי בזה הוא מוסיף או גורע בתורה, היפך הענין דאין מוסיפין עליהן כו', אבל צריך להבין: מה הקשר בין שני הענינים³⁴?

יתירה מזו: בנוגע לנביא כתב הרמב"ם³⁵ ש"כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר כו'", הרי שאף על פי שגם שם הוא שולל "אות . . . שיש בהם שינוי מנהגו של עולם", מכל מקום אינו מסיק שם (כבנודן דידן) "שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם"; ולאידך כותב שם שעליו לעשות אות: "שיאמר דברים העתידים".

ז. בהלכה שלאחרי זה בהלכות מלכים ממשיך הרמב"ם: ואם³⁶ יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדור

(33) כן הוא בדפוסים וכתבייד הנ"ל (הערה ג) ונשמט בדפוסים שלפנינו.

(34) סיום הלשון שבההלכה שנשמט על ידי הצנזור וכל המוסיף כו' רשע ואפיקורס – כנראה הכוונה לאותו האיש. ועל פי זה מובן המשך הלשון בהלכה שלאחריה ראה בהנמסר בהערה לט. אבל לפי זה – למה הוצרך לומר גם "ועיקר הדברים . . . שהתורה כו' מהן".

(35) הלכות יסודי התורה ריש פ"י.

(36) ביאור הלכה זו ברמב"ם – ראה לקו"ש ח"ח ע' 358, 361² בהערות.

(*) אבל בהקדמת הרמב"ם בסופה (בסידור ההלכות דספר שופטים וכן בהלכות מלכים) בכל דפוסים הנ"ל "ומלחמותיהם" ("ומלחמותיהן").

אויביו⁴³); ועל ידו היתה ההתחלה (ההכנות על כל פנים⁴⁴) של בנין בית המקדש בירושלים (ויאמר דוד זה הוא בית ה' גו'⁴⁵), וממילא התאפשר קיום התורה והמצוה בשלמות.

ט. את הלכות המשיח הכניס הרמב"ם (בסיום ספרו היד ו) בסוף הלכות מלכים ומלחמותיהם^{45*}, מאחר שזהו גדרו וענינו של משיח על פי הלכה:

הרמב"ם מפרש בפרק יא דהלכות מלכים לא רק את הענין דביאת המשיח והחיוב להאמין בו, אלא גם מהו ענינו גדרו ופעולתו ואופן התגלותו, ובמילא — במה מתבטא החיוב להאמין בו.

וזוהי כוונת הרמב"ם בתחלת הפרק: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד"⁴⁶ ליושנה לממשלה⁴⁷ הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמימין ויובלות ככל מצותה⁴⁸ האמורה בתורה:

אין זה (רק) סיפור דברים מה יעשה המשיח ומה יהיה בימיו, אלא זוהי הלכה:

(43) שמואל ב' ז, א. הובא ברמב"ם ריש הלכות מלכים ה"ב.

(44) דברי הימים א' כח:ט.

(45) שם כב, א. הביאו הרמב"ם ריש הלכות בית הבחירה ה"ג. וראה סוטה ט, סוף ע"א. וראה סמ"ג מצות עשה קסג: זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 301 סעיף ו ואילך. *45) להעיר דבהכותרת לפרקים יא ויב דהלכות מלכים בדפוס ויניציאה רפד. שי - "הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח".

(46) כן הוא בדפוסים שלפנינו. ובכתבייד ודפוסים הנ"ל (בהערה ג) "בית דוד".

(47) בכתבייד הנ"ל ודפוס רומי וקושטא הנ"ל "הממשלה". ושם ברמב"ם הנ"ל (הערה ג) מכתבייד: בממשלה, ממשלה.

(48) צריך עיון "מצותה" - לשון יחיד. וברוב כתבייד יד ברמב"ם הנ"ל (הערה ג) "מצות (מצות) האמורות (האמורה)".

ויש לומר: במה שהרמב"ם סדר זה בסיום ספרו היד — ספר הלכות — הרי הוא מדגיש ששלמות (קיום ה)תורה וההלכה נעשה בשעה שיש (ענין ה)מלכים⁴⁰. וכפי שזה מובן גם בפשטות, ששלמות הקיום של כל מצוות והלכות התורה היא כשיש מלך על כל ישראל, שעל ידו מתקיימת מצות מלחמות השם⁴¹ (להכרית זרעו של עמלק) ומצות "לבנות בית הבחירה", שרק אז שייך קיום כל הלכות ומצוות התורה.

בפועל נעשה הדבר על ידי דוד המלך, שמלך⁴² על כל ישראל (ישראל ויהודה). הוא כבש את ארץ ישראל, גמר ושלמות דמלחמות (וה') הניח לו מסביב מכל

הלכתא למשיחא". אבל צריך עיון, כי: א) כמה הלכות לכאורה אינן הלכתא למשיחא (ראה לדוגמא: פ"א ה"ח ואילך שלכאורה אינן שייכות לאחר ביאת המשיח) ב) מטעם זה גם ספר הח' והט' (ספר עבודה וקרבנות) היו צריכים להיות ב(קירוב על כל פנים ל)סיום ספרו. [ובנוגע לקרבנות היה אפשר לומר בדוחק, כי לדעת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ו הט"ו. וראה שם פ"ב ה"ד) "מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי". אבל בנוגע לבית המקדש וכל השייך לזה אין לתרץ כן (על פי בראשית רבה סוף פרשה סד. ראה מנחת חנוך מצוה צה), כי הרמב"ם כתב בהלכות מלכים כאן (בריש הפרק ובסופו) דמשיח בונה מקדש (וראה הקדמתו לפירוש המשנה בנוגע למסכת מדרות. הלכות בית הבחירה פ"א ה"ד). וידועה השקלא וטריא בזה. ואין כאן מקומו].

ואולי יש לומר: הרמב"ם בתחלת ספר היד (ב'מנין המצוות על סדר הלכות הרמב"ם") כתב "ספר ארבעה עשר: אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כו' ודין המלך ומלחמותיו", ומכין שהלכות מלכים הן "דין המלך כו'" — מצות היחיד, לכן כתבו בסוף ספרו (אף שכמה הלכות שייכות לכל אחד מישראל (ראה הלכות מלכים פ"ה ה"ז ואילך)).

(40) להעיר מספר המצוות להרמב"ם מצות עשה קעג (בתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא בהוצאת הר"ח העליר)): שצונו למנות עלינו מלך מישראל שיעמיד אמונתנו. (אבל ראה תרגומו (העליר) ובספר המצוות לפנינו והוצאת הר"י קאפח). ובהלכות מלכים ספ"ד "ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'".

(41) ראה רמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ח. ספ"ד שם. (42) ראה רמב"ם שם פ"א ה"ז: כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות כו'. שם ה"ט.

כל ישראל ובית המקדש — שזהו כללות ענין הגלות — נשלמים על ידי המשיח. וזהו מה שמשיח מחזיר "מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים" — הוא מחזיר שלימות הלכות ומצות התורה.

נ"ש לומר שזהו גם נפקא-מינה להלכה בפועל, לגבי האמונה בו (ובנוגע למה צריך להיות זה שמחכה לביאתו) מאחר שזהו גדר המשיח, צריכה להיות האמונה לא רק שיבוא כדי לגאול את ישראל מהגלות, אלא "מאמין בו" שהוא מחזיר "מלכות דוד ליושנה... וחוזרין כל המשפטים"⁵⁰.

י"ד. על זה מביא הרמב"ם ראייה, מנין שהמשיח יבוא ויחזיר את שלימות התורה "להחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים" — "שהרי התורה העידה עליו". שבראיות אלו יש שני פרטים: שנאמר ושב ה' אלך. . . וקבצך וגו' — מזה אנו יודעים שיהיה קבוץ נדחי ישראל, שזהו מצב המאפשר שיהיו "מלכות בית דוד. . . כל המשפטים"⁵¹, הקיום דהלכות ומצוות התורה שנתבטל על ידי גלות ישראל.

"אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה)": מזה אנו יודעים שזה שיהיה על ידי המשיח, וענינו של המשיח, הוא "להחזיר

הגדר דמשיח הוא שהוא מחזיר "מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה" (ולא שהוא עומד לפעול ענין חדש), שבפועל מתבטא הדבר בזה שהוא "בונה מקדש במקומו ומקבץ נדחי ישראל" (וממילא באים למטרתה ולמכוון של ביאת המשיח) "וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושים שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה". שזה קשור עם קבוץ נדחי ישראל כשכל ישראל יושבים על אדמתם⁴⁹.

היינו שכל הענינים שחסרו בקיום תורה ומצוות מפני שהיה חסר בשלימות

(49) ראה קרית ספר לרמב"ם שם [ושם הביא הכתוב הנאמר ביובל, אבל מוכח מכאן דהרמב"ם סבירא ליה דגם שמיטין "ככל מצותה האמורה בתורה" תלוי ב"מקבץ נדחי ישראל". וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל סוף פ"ב. וכידועה השקלא וטריא בזה. ואין כאן מקומו]. והנה לפי זה "מקריבין קרבנות ועושים שמיטין ויובלות" הם תוצאה מב' הענינים שכתב לפני זה: "ובונה המקדש (ובמילא) "מקריבין קרבנות" (ומקבץ נדחי ישראל" (ובמילא) "עושים שמיטין ויובלות כו'").

ואולי מה שכתב "חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" הוא מענין הא' שכתב "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

אבל צריך עיון השייכות, שהרי לכאורה הכוונה ב"כל המשפטים" היינו התלוים בסנהדרין* — ד' מיתות ועוד (ראה סנהדרין נא, ב. ובפירוש רש"י שם ד"ה הלכתא) שחוזרין בביאת המשיח (ישעי' א, כו). אבל ראה רדב"ז הלכות סנהדרין פ"ד הי"ב "שהוא (משיח) יסמך בית דין הגדול"⁵². ולהעיר מרמב"ם שם פ"ב ה"ה "מלכי בית דוד כו' יושבין ודנים הם את העם". ולהעיר מקרית ספר הלכות מלכים שם "ומחזיר כל המשפטים כמו שהיו קודם". וראה לשון הרמב"ם סוף פ"ד שם: שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט כו' שנאמר ושפטנו מלכנו כו'. ואין כאן מקומו.

(*) להעיר שבאחד מכת"י (אוקספורד 591) שהובא ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) "מקודם שהיו מקריבין". ולפי זה הרי זה פירוש "וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם (שהוא בזה) שמקריבין קרבנות ועושים שמיטין כו'", ולא ענין בפני עצמו. ואולי כן הוא הפירוש גם לפי הגירסא שבדפוסים ודוב הכת"י "מקריבין קרבנות" (בלי וא"ו). ובב' כתב"י (ברמב"ם הנ"ל שם) "ומקריבין" (בוא"ו). וכן הוא בקרית ספר שם.

(**) ראה לקרש ח"ט ע' 105 הערה 74. ושם נסמן.

(50) ועל פי זה יומתק מה שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה פרק חלק בסוף עיקר הי"ב "ומכלל יסוד זה (דביאת המשיח) שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם השם יתברך ובדברי נביאיו". ובראש אמנה (לר"י אברבנאל) פ"א (שהעתיק הי"ג עיקרים מ"העתקת הרי' שמואל תיכון . . . ראוי שנסמך עליה כו' כלשונו שם ריש פ"א) הלשון "וכל החולק על מלכות זאת המשפחה".

(51) ראה שו"ת חיים שאל ח"א סי' צז: פירוש שיהיה מלך על כל ישראל ויהודה כמו שאמר הכתוב ומלך אחד יהיה לכולם. . . וכל זה כלל הרמב"ם באומרו מלכות בית דוד ליושנה.

מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו כו' (ומביא על זה את הכתוב "ושב ה' אלקיך גו'" ואחר כך "אף בפרשת בלעם"):

דלכאורה מה חשוב כל כך להרמב"ם בשייכות להלכות משיח, להדגיש כי "לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו"⁵⁷, ויותר היה לו להביאו לכאורה בהלכות תשובה⁵⁸ גבי גירי כופר וכו'⁵⁹?

אלא שמדגיש בזה הרמב"ם שענין זה של מלך המשיח, שהוא יביא לשלימות בהלכות ומצוות התורה ("ולהחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים"), אינו עוד ענין שנתגלה על ידי הנביאים, כי אם ענין של תורה ומשה רבינו גופא: תורה גופא אומרת ומבטיחה שמשיח יבא ואז תהיה שלימות התורה⁶⁰.

ולכן הוא מסיים: "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים

מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה" — הוא "משיח האחרון" מהראשונה — "משיח הראשון שהוא דוד"⁵².

"ושם הוא אומר" שכל הפרטים שהיו "במשיח הראשון — דוד" יהיו גם ב"משיח האחרון" זה מלך המשיח, מתחיל מתחלת התגלותו וממשלתו עד לשלימות של "ומחץ פאתי מואב" שדוגמתו במשיח "וקרקר כל בני שת", וכן "והיה אדום ירשה זה דוד", "והיה ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח".

משיח יביא לשלימות התורה, שכן כתוצאה מזה שיהיו פטורים משעבוד מלכיות ואדרכה, משיח ישלוט עליהם — יתאפשר "לעסוק בתורה ובמצות כהוגן"⁵³, "יהיו פנויים בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל"⁵⁴ (וכמו שהרמב"ם⁵⁵ מאריך בזה)⁵⁶.

יא. על פי זה מובנת הקדמת הרמב"ם: "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו

(52) ולהעיר מסנהדרין (צח, סוף ע"ב): עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר כו' כגון קיסר ופלג' קיסר. וראה זהר ח"א פכ, ב. זהר חדש נג, א. וראה צפנת פענח על התורה ויחי מט, ט.

(53) רמב"ם הלכות תשובה פ"ט ה"ב.

(54) הלכות מלכים פ"ב ה"ד.

(55) הלכות תשובה והלכות מלכים שם.

(56) שעל פי זה מובן בפשטות מה שמגדיר ומצות המלך הוא שנלחם מלחמות ה' (כברמב"ם שם פ"א ה"ח. סוף פ"ד. ולהעיר שההלכות נקראו "הלכות מלכים ומלחמותיהם"*) וגם זה ש"אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה... זו מלחמת שבועה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (שם ריש פ"ה), שענינים אלו דוקא מונעים את ישראל מקיום התורה ומצוות. מה שאין כן מלחמת הרשות.

(*) כ"ה בגמ' ועין יעקב. ובערוך (ערך קסד): ופלגו.

(*) ראה לעיל הערה 38. ולהעיר שגם להדפוסים וכת"י שבכל מקום בהכוונת "ומלחמות" (לעיל הערה 38*), הרי בהקדמתו בסופה לפני שמפרט פרטי ההלכות בכל הדפוסים וכת"י "ודין המלך ומלחמותיו" (כנ"ל הערה 39), או ומלחמותיה, ומלחמתו — ראה רמב"ם הנ"ל הערה 38*.

(57) בפשטות יש לומר שהרמב"ם בא להדגיש תוקף האמונה וגדרה, וגם זה הוא הלכה, שהאמונה בביאת המשיח צריכה להיות בודאות והתאמתות כזה (לא כהתאמתות שמצד "שאר הנביאים בלבד אלא" התאמתות שמצד תורה ומשה רבינו (שהרי התורה העידה עליו), ועל פי מה שכתוב בהלכות יסודי התורה פ"ח.

ועל פי זה מובן גם מה שהוסיף "ובמשה רבינו", כי נבואת משה נתאמתה "במעמד הר סיני (על ידי) שענינו ראו כו' ואזנינו שמעו", והתאמתות בנבואת משה רבינו מביאה "נאמנות שהיא עומדת לעולם" בתורה — ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך.

ועל פי זה יומתק גם מה שכתב בשלילה "לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר", ולא כהלשון בקריית ספר לרמב"ם שם "כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים", כי גם זה הוא הלכה — בגדר אמונה בביאת המשיח.

ולהעיר מלשונו בסוף ה"ב שחזרו ומוסיף "אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך לראיה שכל הספרים מלאים בדבר זה".

(58) ובפירושו המשנה פרק חלק.

(59) פ"ג ה"ח.

(60) ראה לקמן הערה סח.

ובהיות שגדרו וענינו של משיח אינו אותות ומופתים וחידוש דברים בעולם, הרי מובן גם שלא זה הוא המבחן על אמיתותו.

כשם שלגבי נביא, הבחינה על אמיתותו היא "האות שלו, שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'" (כנ"ל סוף סעיף ו), היינו שאמיתותו נבחנת במה שהוא ענינו — "נביא", הוא אומר דברי עתידות⁶⁴;

על דרך זה מובן גם בנוגע למשיח, שאף על פי שיהיה גם נביא גדול, ויותר מכל הנביאים (קרוב למשה רבינו), מכל מקום גדרו וענינו — "מלך המשיח" כנ"ל, וממילא מובן (הלכה ד') שהבחינה והסימן לאמיתותו הוא באם ענינו בעצמו הוא תורה וקיומה — "ואם"⁶⁵ יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה

שנאמרו על ידי כל הנביאים", שכל הענינים שנאמרו על ידי כל הנביאים על משיח הוא ענין בתורה עצמה, בשלימות קיום התורה והמצוות.

יב. וזהו גם הטעם לכך שכתב הרמב"ם את הראיה מערי מקלט בהלכה בפני עצמה, כי מזה מביא לא רק ראיה שמפורש בתורה שעל ידי מלך המשיח יהיה הזמן של שלימות בקיום התורה ומצוות, אלא שמצאנו "בערי מקלט" שיתוסף באותה מצוה עצמה, "ויספת לך עוד שלש ערים גו'" "ולא צוה הקב"ה לתורה".

כלומר שהתורה עצמה אומרת שצריך עוד לבא זמן שבו יהיו מצוות התורה כדבעי.

יג. על פי כל הנ"ל יובן מה שכתב הרמב"ם (בהלכה ג'): "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך" (שבזה הוא שולל שני דברים: לא זהו ענינו של משיח "לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם"⁶¹, ולא זהו המבחן על אמיתותו⁶²) ומסיים "ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים":

שכיון שגדרו וענינו של משיח הוא כנ"ל, שלימות בקיום הלכות ומצוות התורה, על כן אם עולה על הדעת "שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" כדי לפעול שינוי בעולם, הרי זה בסתירה לכך אשר "התורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם"⁶³

ביאת המשיח לא' מהעיקרים (ראה ראש אמנה פ"ג הספק החמישי. שו"ת חתם סופר שם), שהוא לא רק "לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה בנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים כו' (ראש אמנה פי"ד "והטענה השלישית". וראה שו"ת חתם סופר שם), כי אם לפי שזה נוגע לשלימות גדר התורה, שא' מגדירה הוא שיהיה זמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות.

בסגנון אחר: נצחיות ושלימות התורה, זה ש"התורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים" (להיותה רצונו העצמי של הקב"ה – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 182-3 ובהערות שם) הוא לא רק בענין ציווי הבורא, כי אם גם בלימודה וקיומה בפועל, וזה יהיה בביאת מלך המשיח. ועל פי זה אולי יש לומר שזהו גם הטעם, שלא נמנה אמונה בביאת המשיח במנין המצוות (ראה ראש אמנה שם פ"ה הספק הג'). ועל דרך (ויתירה מזו) זה שציוויים כוללים אינם נמנים במנין המצוות (ספר המצוות שורש ד). ולהעיר מלשון הרמב"ם הלכות מלכים שם "וכל מי שאינו מאמין בו כו'", ולא כתב שצריך להאמין בו, כמו שכתב בפירוש המשנה שם (וראה ראש אמנה ספי"ט).

64 ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ג: הא למדת שאין הנביא עומד לנו כו'. וראה שם סוף פ"ז. פ"ט ה"ב.

65 ועל פי זה מובן ומודגש ביותר ההמשך להלכה שלפני זה, שלכן מתחיל הרמב"ם "ואם" – בוא"ו. וראה קרית ספר שם "אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים אלא כשיעמוד מלך כו'".

61 כדמשמע לכאורה מפשטות לשונו. אבל ראה הערה הבאה.

62 כדמשמע לכאורה מהראיה מבן כוזיבא. וראה מאמר תחיית המתים רפ"ו.

בארוכה ביאור הלכה זו ברמב"ם והשגת הראב"ד בזה – ראה לקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

63 על פי כל הנ"ל יש לבאר מה שהרמב"ם מנה

אלא גם על הפרטים שבהלכה ד'⁶⁷;

ולכן מביא הרמב"ם גם בהוכחה מפרשת בלעם, שנבא בשני המשיחים. דוד ומשיח, את ארבעת הפרטים והענינים (בהתגלותו) של משיח, וכמפורש — "ושם נבא" — שזהו ההמשך של "להחזיר מלכות דוד ליושנה".

בכללות זה מתחלק לשלש חלוקות: א) דוד ומשיח עצמם. ב) פעולתם ומלכותם בישראל. ג) פעולתם ומלכותם על אומות העולם (על העולם בכלל). ובענין זה השלישי עצמו יש שני זמנים וענינים, כדלקמן.

טו. ענינם בעצמם — "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה".

וזה מפורש בתורה "אראנו (אראה אותו) ולא עתה זה דוד, אשורנו (אראה אותו) ולא קרוב זה מלך המשיח" — הנבואה על דוד ומשיח עצמם.

ב) "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" — פעולתם ומלכותם בישראל, וכמפורש בהמשך הכתוב: "דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה המלך המשיח" — שזה מורה על השייכות לישראל, "כוכב מיעקב. . . שבט מישראל".

והנה מתבטאת גם שלימותו ויתרונו של מלך המשיח, משיח אחרון, לגבי משיח הראשון:

על דוד נאמר הלשון (א) "כוכב" שמורה על מי שהוא מרום ומנושא משאר בני אדם⁶⁸ [כמובן מדברי הרמב"ם⁶⁹ בענין כוכבים

ועוסק במצות. . . כפי תורה שבכתב ושבעל פה" ופועל שלימות בקיום המצוות של ישראל, "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחום מלחמות ה'" כו' (ש"ילחום מלחמות ה'" הוא גם פרט בהבאת שלימות קיום התורה כנ"ל, הסרת ה"נוגש ומבטל" מצד האומות).

אלא שכל זה אינו אלא לדעת כי "הרי זה בחזקת שהוא משיח", אולם כאשר הוא מביא לידי שלימות קיום התורה ומצוות בפועל, "אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", אז דוקא "הרי זה משיח בודאי", שכן אז "חוזרין כל המשפטים כו' ככל מצותה האמורה בתורה" — שלימות בהלכות וקיום המצות בפועל⁶⁶.

יד. ויש להוסיף בזה, שהראיות שמביא הרמב"ם לפני זה אינן רק על כללות הדברים בתחלת הפרק ש"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה. . . ככל מצותה האמורה בתורה",

66 על פי זה מובן בפשטות מה שלא הביא הרמב"ם (גם) בתחילת הפרק שמשיח ילחום מלחמות ה' - כי שם מבאר הגדר והמכוון שלו (להחזיר מלכות דוד ליושנה כו') - לאחר שכבר הביא לשלימות התורה, כשהוא "משיח בודאי", מה שאין כן קודם הנצחון במלחמות ה'.

על פי זה אולי יש להוסיף (בפנימיות הענינים על כל פנים), שזה שהביא הרמב"ם שני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון כו' - כי דוגמתן נמצא במשיח עצמו, ב' תקופות ודרגות לאחר ביאת המשיח: לפני שיבנה בית המקדש - שאז הוא עדיין "בחזקת משיח", בדוגמת דוד שלא בנה המקדש, וענינו ילחום מלחמות (ראה דברי הימים א' כב, ח) והכין הכל לבנין בית המקדש מיד ה' עלי השכיל (שם כח, יט); כשהוא משיח ודאי ש"בנה מקדש במקומו". וראה בארוכה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ג"ע (באגרות קודש שלו, אגרת קל) בביאור לשון רז"ל "בן דוד בא" או "דוד בא" (על פי הב"ח או"ח סק"ח) דיש ב' מדרגות במשיח: ביאתו לפני בנין בית המקדש וירושלים (שאו הוא בחזקת משיח) ואחר שיבנה משיח את בית המקדש וירושלים דאז "כיון שנבנית ירושלים - בא דוד" (מגילה יז, ב) - (משיח בודאי). ולהעיר משינוי הגירסא ברמב"ם (כנ"ל סעיף ט והערה נא) "להחזיר מלכות דוד" או "בית דוד". ואין כאן מקומו.

67 ועל דרך זה בנוגע להשלילה (והפרט) שבהלכה ג' שמוכח הוא מהרריה שהביא בהלכה ב' שהיא הקדמה להלכה ג' - ראה לקו"ש ח"כ" ע' 109 ואילך.
68 ראה רד"ק על הפסוק. וראה רלב"ג ורמב"ן לפירושו שקאי על משיח. וראה לקו"ש ח"ג ע' 88 ואילך.
69 הלכות יסודי התורה פ"ג ה"ט.

אחד" — זה נאמר בפסוק "והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והיה ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו' ⁷⁴."

[שגם בזה מוכנת מעלתו של משיח: בנוגע לדוד נאמר "והיה אדום ירשה" שזה מתבטא בכך ש"ותהי אדום לדוד לעבדים", ואצל משיח — "והיה ירשה שעיר אויביו", לא רק אנשי העיר, וכנאמר בפסוק "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" שסיומו הוא "והיתה ⁷⁴ לה' המלוכה".]

טז. היתרון בענין הרביעי לגבי השלישי "ילחם מלחמות ה'" ונצחון האומות — "ומשלו מים עד ים", מוכן מן הלשונות עצמן "ומשלו כו' ירשה", "וילחם כו' ויתקן את העולם", ובדוגמת החידוש

כפשוטם, "כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם כו' ודעת הכוכבים כו' וגדולה מדעת בני אדם", (ב) "מיעקב" שמורה על ישראל לא כפי שהם בתכלית המעלה.

אבל לגבי משיח הוא אומר (א) "וקם שבט", שפירושו כפשוטו הוא "מלך רודה ומושל" ⁷⁰, שזה בגלוי אצל משיח, "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", (ב) "מישראל" — שם המעלה של ישראל ⁷¹.

ג) "וילחם מלחמות ה' כו' אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו" — זה נאמר בפסוק "ומחץ פאתי מואב זה דוד וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים".

[שגם בזה מודגשת מעלתו של מלך המשיח: אצל דוד הוא רק (א) "מחץ", (ב) "פאתי מואב", ואילו אצל משיח נאמר: (א) "וקרקר", (ב) "כל בני שת", השליטה ⁷² על כל האומות ⁷³.

או כהלשון בנביאים: אצל דוד (א) "ויך" (ב) "את מואב"; ואצל משיח: (א) "ומשלו" (ב) "מים עד ים".]

ד) "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם

(74) ויש לומר דשייך גם ל"ובנה מקדש במקומו" שהרי "נחלה זו ירושלים" (מגילה י, א. וראה זכאים קיב, ב. קיט, א) שענינה ירושה וקביעות שאין אחריה היתר (הפסק). וראה רמב"ם הלכות בית הבחירה פ"א ה"ג. לקר"ש חט"ז ע' 465 ואילך.

ומה שלא נרמז בפסוק בפני עצמו — כי זה נכלל (ביחד עם "וקבץ נדחי ישראל") בממשלתו על ישראל — "וקם שבט מישראל".

ואולי יש לומר ועל דרך הרמז על כל פנים) שלכן כתב הרמב"ם בפרשת בלעם, להסביר ולהדגיש מה שעיקר נבואתו היה על-דבר מפלת האומות ושליטת דוד ומלך המשיח עליהם, שהוא על דרך מיניה וביה אבא נזייל ביה נרגא. שהנביא של אומות העולם (שהוא בדוגמת משה* — ספרי ברכה לד, יוד. ועוד) מנבא על מפלתם של אומות העולם ושליטת ישראל עליהם. ועל דרך מאמר דו"ל בנוגע לעובדיה (סנהדרין לט, ב. ד"ועלו מושיעים בהר ציון וגו') (שהביא הרמב"ם בסוף ההלכה כאן) הוא סיוס נבואת עובדיה. ושם גם בענין דוד — "ויך את מואב", שהביא הרמב"ם כאן. (74*) ראה לעיל הערה *12.

(*) בדרגת נבואת בלעם — ראה מורה נבוכים ח"ב פמ"ה, שהיה במדריגת רוח הקדש (ולא נבואה) כדוד ושלמה. וראה פירושי קרשקש ואברבנאל שם. ובצפנת פנח על התורה בלק (כב, לה) דאחז כך עלה בגוד נביא כו' ואחז כך רצה שיהיה כמשה ובינו. ומשמע קצת שם, שזה שייך לנבואה זו האחרונה. עיין שם.

(70) פירוש רש"י על התורה.

(71) והמעלה דמשיח מודגשת גם בענין הא', המדבר בדוד ומשיח עצמם: בדוד אומר "ולא עתה", אבל אראנו בזמן קרוב; ובמשיח — "ולא קרוב", לפי שזהו ענין ומדריגה נעלית שבאה רק לאחר אריכות זמן שנתרבו מעשינו ועבודתנו בכדי להגיע לבחינה זו.

(72) כבתירגום אונקלוס שם. וכן הוא לכאורה לפירוש הרמב"ם שהרי הביא "ומשלו מים גו'". ובראב"ע: הורס. וראה שם ד"ה בני שת. ועל דרך זה ברלב"ג ורד"ק. וראה תרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי. לקו"ש שם. ראין כאן מקומו.

(73) ראה במקומות שבהערה הקודמת.

ויצליח וירום ו(י)נשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום⁷⁵], ונפעל בהם "לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"⁷⁶.

ועל ידי האמונה השלימה בביאת המשיח, כמו שהיא על פי תורה ו"מחכה לביאתו", אחכה לו בכל יום שיבא (ויש לומר שנכלל בזה גם הלימוד בהלכות משיח), הרי זה גופא⁷⁷ מקרב וממהר ביאתו באופן של אחישנה ובקרוב ממש.

שבירושה לגבי כיבוש (ועל דרך ב' ענינים אלו שמצאנו לגבי ארץ ישראל, שנלקחה בכיבוש ובירושה)⁷⁵:

ענין מלחמה ונצחון, כיבוש מלחמה, הוא באופן של "קרקר", "ומשלו" — שליטה, היפך המציאות והרצון של זה שכובשין אותו:

מה שאין כן ענין הירושה "והיה ירשה שעיר" הוא אדרבה, שנוחלים ענין שקרוב ושייך לו, ולא שכובשים ושולטים על אחר.

ועל דרך זה מובן החידוש ב"ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד" על "וילחם מלחמות ה'". ונצח כל האומות שסביביו, שהם עצמם מכירים באמתת מלכותו של מלך המשיח [וכמרומז ומפורש בסיום ההלכה (שנשמטה על ידי הצנזור) "וכשיעמוד מלך המשיח באמת

76) ושייכות ענין זה למלך המשיח מובן ממה שכתוב שם (פ"ה ה"י) "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו מי נח". וראה שם סוף פ"ד "ולמלאות העולם צדק". ואולי יש לומר שהם ("לכוף", "ולמלאות כו'") ב' ענינים, כהחילוק בין ענין הג' וענין הד' שבפנים.

77) ראה שיחת אחש"פ תרצ"ט.

75) להעיר מלקו"ש חט"ו ע' 106.

SUITE|302

IT'S
TIME TO
KNOW

SEIZE THE MOMENT. GAIN CLARITY IN THE
REBBE'S TEACHINGS ON MOSHIACH